

“YASHIL IQTISODIYOT”NI RIVOJLANTIRISH YO’NALISHLARI**Qurbonova Sitara Vahobjon qizi****Toshkent davlat Iqtisodiyot universiteti talabasi****Qurbonovasitora093@gmail.com****<https://doi.org/10.5281/zenodo.15697482>****Kirish**

Bugungi kunda atrof-muhit muhofazasi va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish global miqyosda eng dolzarb muammolardan biriga aylangan. Shu nuqtayi nazardan, iqtisodiy rivojlanish va ekologik barqarorlikni uyg'unlashtirishni nazarda tutuvchi “yashil iqtisodiyot” konsepsiyasi jahon hamjamiyati diqqat markaziga tushib bormoqda. “Yashil iqtisodiyot” konsepsiyasi insoniyatning cheklangan tabiiy resurslardan samarali foydalanishini, ekologik xavfsizlikni ta'minlashni va barqaror iqtisodiy o'sishga erishishni ko'zlaydi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) va Birlashgan Millatlar Tashkiloti Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) mutaxassislari ta'kidlashicha, yashil iqtisodiyot atrof-muhitga minimal zarar yetkazgan holda iqtisodiy o'sish imkonini beruvchi faoliyatlarni rivojlantirishga yo'naltirilgan bo'lib, tabiiy kapitalni saqlash va qayta tiklashga alohida urg'u beradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar doirasida ham yashil iqtisodiyot tamoyillari bozor munosabatlarini yanada takomillashtirish, ishlab chiqarishning ekologik samaradorligini oshirish va tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish bo'yicha ustuvor yo'nalish sifatida belgilanmoqda. Shunday ekan, mamlakatimizda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish yo'nalishlarini aniqlash, ularning nazariy asoslarini o'rganish va amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tezisda yashil iqtisodiyotning rivojlanish yo'nalishlari, uning tarkibiy tarmoqlari, Klark-Fisher modeli asosida iqtisodiyot tarmoqlaridagi o'zgarishlar hamda barqaror rivojlanishga erishishdagi o'rni yoritib beriladi.

Asosiy qism

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirish ko'plab yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Bularning har biri global ekologik muammolarni bartaraf etishga qaratilgan bo'lib, barqaror rivojlanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Birinchi muhim yo'nalish bu — qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishni kengaytirishdir. Hozirgi kunda elektr energiyasidan foydalana olmayotgan aholining soni 1,2 milliard kishidan oshadi. Bundan tashqari, 2,8 milliarddan ortiq odam ovqat tayyorlash va uylarini isitishda an'anaviy yoqilg'i — daraxt, ko'mir va turli chiqindilardan foydalanishga majbur. Bu esa salomatlikka salbiy ta'sir ko'rsatib, har yili 4 milliondan ziyod odamning hayotiga zomin bo'lmoqda. Shu sababli, dunyo mamlakatlari energiya sohasida ekologik toza texnologiyalarni rivojlantirish uchun sarmoyalarni sezilarli darajada oshirishi zarur. Xususan, 2030 yilga borib “yashil energetika”ga yo'naltirilayotgan yillik investitsiyalar miqdorini hozirgi 400 milliard dollardan kamida 1,25 trillion dollarga yetkazish rejalashtirilmoqda.

Keyingi muhim yo'nalish — chiqindilarni boshqarish tizimlarini takomillashtirish. Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlarda aholi har kuni jon boshiga 1-3 kilogrammgacha qattiq maishiy chiqindi hosil qilmoqda. Masalan, AQShda chiqindilar hajmi har o'n yilda o'rtacha 10 foizga oshib bormoqda. Rossiyada chiqindilar saqlanadigan poligonlar 2 ming kvadrat kilometrdan ortiq maydonni ¹³⁴egallaydi. Shu bilan birga, chiqindilarni qayta ishlash tizimi samaradorligini oshirish katta iqtisodiy foyda keltiradi. Masalan, Buyuk

Britaniyada 2005-2010 yillar oralig'ida 7 million tonna chiqindi qayta ishlanib, ikkilamchi xom ashyo sifatida foydalanilgan. Bu nafaqat 6 million tonna issiqxona gazlarining chiqarilishini oldini oldi, balki 10 million tonna birlamchi xom ashyoni va 10 million litr suvni tejashga imkon berdi. Natijada, ushbu sohada minglab ish o'rinlari yaratildi.

Suv resurslarini boshqarish masalasi ham dolzarb yo'nalishlardan biridir. Bugungi kunda har oltinchi kishi toza ichimlik suvi tanqisligidan aziyat chekmoqda. Iqlim o'zgarishlari natijasida suv aylanish jarayonlari o'zgarib, nam hududlarda yog'ingarchilik ortib borayotgan bo'lsa, qurg'oqchil hududlarda qurg'oqchilik kuchaymoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, hozirgi kunda 3,6 milliard kishi suv tanqisligi kuzatiladigan hududlarda yashaydi. 2050 yilga borib bu ko'rsatkich 4,8-5,7 milliard kishigacha yetishi mumkin.

Yashil transportni rivojlantirish atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirishga xizmat qiladi. Transport sohasining issiqxona gazlari chiqarilishidagi ulushi 20-25 foizni tashkil etadi. 2050 yilga borib jahon avtoparkining hajmi uch baravarga oshishi kutilmoqda. Shu bois, xalqaro tashkilotlar transport tizimining samaradorligini oshirish va ekologik toza transport turlarini rivojlantirish bo'yicha qator dasturlarni ilgari surmoqda. Masalan, "50-yilga qadar 50 foiz" tashabbusi jahon avtoparkining samaradorligini 2050 yilga borib 50 foizga oshirishga qaratilgan. O'zbekistonda, xususan Toshkent shahrida, avtomobillar atmosferaga chiqarayotgan issiqxona gazlarining 90 foizidan ortig'iga sabab bo'lmoqda. Bu ko'rsatkich global standartlardan uch baravar yuqori.

Qishloq xo'jaligida organik dehqonchilikni rivojlantirish ham yashil iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Zamonaviy agrotexnologiyalar pestitsidlar, zaharli kimyoviy moddalar va sun'iy o'g'itlardan voz kechib, ekologik toza qishloq xo'jaligini rivojlantirishni nazarda tutadi. Bugungi kunda dunyoning 178 mamlakatida organik dehqonchilik yo'lga qo'yilgan bo'lib, organik yer maydonlari 70 million gektardan oshib ketgan. Bu jahon qishloq xo'jalik yerlarining 1,4 foizini tashkil etadi.

Uy-joy kommunal xo'jaligida energiya samaradorligini oshirish yo'nalishi uy-joy fondida issiqlik yo'qotishlarini kamaytirish va energiyani tejash imkonini beradi. Samarali isitish tizimlari va zamonaviy energiya tejovchi texnologiyalar orqali resurslardan oqilona foydalanish ko'zda tutiladi.

Shuningdek, ekotizimlarni saqlash va boshqaruvni yaxshilash orqali biologik xilmaxillikni asrab-avaylash va tabiatning barqarorligini ta'minlash mumkin. Inson faoliyati tufayli tabiiy muhit o'zgarib borayotgan bir sharoitda, tabiiy resurslarni boshqarishning ilmiy asoslangan usullarini joriy etish zaruratga aylangan. Yashil iqtisodiyotni shakllantirish yo'lida yuqorida qayd etilgan yo'nalishlarning barchasi o'zaro bog'liq bo'lib, ularning har biri barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik va iqtisodiy samaradorlikka erishishda muhim ahamiyatga ega. Chiqindilarni oqilona boshqarish, suv resurslaridan samarali foydalanish, transport sohasini modernizatsiya qilish, organik qishloq xo'jaligini rivojlantirish, uy-joy kommunal xo'jaligida energiya tejamkorligini ta'minlash va ekotizimlarni asrash bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar nafaqat atrof-muhitni muhofaza qilishga, balki yangi ish o'rinlari yaratishga va iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, yashil iqtisodiyot — bu zamonaviy dunyoning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lib, u iqtisodiy o'sish bilan birga ekologik barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayoni energiya samaradorligini oshirish, qayta tiklanadigan manbalarni rivojlantirish, ¹³⁵ chiqindilar va suv resurslarini boshqarishni

takomillashtirish kabi ko'plab kompleks chora-tadbirlarni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, bu yo'nalish atrof-muhitga salbiy ta'sirni kamaytirish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va inson salomatligini muhofaza qilish imkonini beradi. O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlarda yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha amaliy ishlarni jadallashtirish barqaror rivojlanishga erishishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

References:

Используемая литература:

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. United Nations Environment Programme (UNEP). (2011). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. [Online]. Available: <https://www.unep.org/resources/green-economy>
2. OECD. (2012). Green Growth and Sustainable Development. OECD Publishing. [Online]. Available: <https://www.oecd.org/greengrowth/>
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi "Atrof-muhitni muhofaza qilish va ekologik barqarorlikni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4477-sonli qarori.
4. FAO. (2020). The State of the World's Forests: Forests, Biodiversity and People. Food and Agriculture Organization of the United Nations. [Online]. Available: <https://www.fao.org/state-of-forests>
5. World Bank. (2021). Transitioning to a Green Economy: Opportunities and Challenges. The World Bank Group. [Online]. Available: <https://www.worldbank.org/en/topic/environment>
6. Qodirov A., To'xtayev Sh. (2021). Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 15-fevraldagi "Yashil energiya dasturini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori.
8. UNEP, International Transport Forum, FIA Foundation. (2017). Green Transport in Cities: Sustainable Mobility for All. [Online]. Available: <https://www.itf-oecd.org/green-transport>